

УДК 007 : 304 : 070

Погребна В. Л.

д-р філол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО ПОДОРОЖНЬОГО НАРИСУ

Нарис – художньо-публіцистичний жанр, який поєднує в собі елементи публіцистики (фактографічне зображення дійсності) і художньої літератури (образне відтворення дійсності). У сьогоdnішній журналістиці спостерігається тенденція синтезу та взаємопроникнення елементів різних жанрів у межах одного тексту. Жанрів у «чистому» вигляді майже не існує. Процеси синтезування, синкретизму жанрів, їх дифузії, трансформації вивчали науковці О. Голік [3], А. Івашук [4], С. Шебеліст [5] та ін. Антоніна Івашук зазначає: «Незважаючи на достатню кількість досліджень, необхідно більш детально

вивчати трансформаційні процеси жанрової форми, а також процеси взаємопроникнення жанрів, адже в нарисі достатньо часто з'являються інтерв'ю, звіт, репортаж, есе, а почасти – й аналітика. Такі жанрові суміші, безумовно, впливають на сприйняття матеріалу аудиторією» [4, с. 301]. Назріла потреба дослідження жанрової природи сучасного подорожнього нарису, тому вважаємо цю тему актуальною.

Жанри фіксують зрушення у духовному житті суспільства і змінюється разом з ним. Деякі з них втрачають своє значення і зникають, інші трансформуються, взаємодіють, вбирають в себе ознаки інших жанрів, відбувається процес взаємодії, синтезації, синкретизації жанрів.

Сучасний подорожній нарис суттєво відрізняється від того, яким він був на початку свого зародження та від того, яким він був у радянські часи. М. Варич слушно зауважує: «Нині подорожній нарис трансформується, вбирає в себе риси інших жанрів, зокрема аналітичних та інформаційних. У процесі розвитку змінюються його головні функції. Якщо в СРСР подорожній нарис неодмінно виконував виховну та пізнавальну функції, то на сучасному етапі – передусім розважальну, рекламну та інформаційну» [1, с. 59].

Майже всі без винятку дослідники відзначають нечіткість, розмитість жанрових меж подорожнього нарису, який може вбирати в себе елементи інших жанрів. Антоніна Івашук, говорячи про жанрову специфіку сучасного подорожнього нарису, звертає увагу на модифікацію сюжетно-композиційної структури нарису, в яку включені й жанрові компоненти есе, які проявляються в описі й авторській оцінці фактів і подій. Дослідниця зазначає: «Авторське «Я» присутнє в тексті не стільки через позицію та ідеї, які несе журналіст, скільки через уміння цікаво й захоплююче подавати матеріал, створювати інтригу та «закручений» сюжет» [4, с. 299].

Подорожній нарис відрізняється підкреслено особистісним характером, емоційністю та відкритістю. Між автором і реципієнтом створюється своєрідний діалог через посередність тексту, однією з конструктивних ознак якого і виступає образ автора.

У назві книги Володимира Вознюка «Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї» (2009) дається авторське бачення жанрової природи цієї книги. Дозволимо собі не погодитись з публіцистом, який визначає жанр своїх творів як есеї. У есеїстиці переважає не науково-інформативний тип зображення, який превалує в книзі В. Вознюка, а художньо-філософський. Ми ж бачимо у цій книзі ознаки подорожніх нарисів. Як відомо, у нарисі відображаються дійсні події та факти. Автор змальовує все те, що бачить своїми очима, передає це з документальною, фактографічною точністю, а саме змальовує людей, їх дії, вчинки, події, епізоди, краєвиди та свої враження від побаченого, що є характерними рисами подорожнього нарису.

Водночас, він користується науковими даними з енциклопедій, словників, наукових досліджень, туристичних путівників, свідченнями очевидців, інтернет-повідомленнями, використовує свої спогади, бо він був у Нідерландах неодноразово. Це розширює просторово-часові межі оповіді, дає можливість автору більш широко і докладно, ніж у нарисі, підійти до викладу матеріалу.

Наприклад, розділ «Трохи історії...» нагадує енциклопедичну статтю. Публіцист постійно звертається до досвіду вчених: «Як дослідили археологи, Нідерланди були заселені після останнього льодовикового періоду, коли там утворилася тундра з бідною рослинністю... Найдавніші предки голландців, твердять учені, жили на пагорбах уздовж морського узбережжя, поступово відвойовуючи у води прибережні ґрунти» [2, с. 32]; «А сліди римської культури археологи виявляють досі, бо за їхніх часів будували фортеці, мостили дороги, прокладали канали поміж річками... Історики нагадують про велике повстання проти римлян на території Нідерландів у 69-70-му роках н. е.» [2, с. 33].

У розділі «Особливості природні та рукотворні» автор теж використовує багато наукової термінології, посилається на енциклопедії, словники. Наприклад, описує високотехнологічні вітряки, які виробляють електроенергію, захисні дамби, які були побудовані через загрозу повеней, пояснює, чому було створено системи каналів зі шлюзами, чому відбувалося осушення заток. Такі епізоди нагадують науково-популярну статтю.

Багато епізодів книги схожі на репортажі з місця події. Наприклад, у першому розділі «Фрагменти п'ятої подорожі» автор описує «багатющу виставку, де представлені унікальні експонати римського періоду з кількох найвідоміших європейських музеїв (Лувр і т. д., і т. п.)» [2, с. 8], у тому числі колекцію золотих монет, що були виготовлені у Трірі («у 291-430-ому роках тут розташовувався один із головних монетних дворів Римської імперії» [2, с. 8]). Читач відчуває особисту присутність автора на цій виставці. Іноді публіцист включає в свою оповідь розповіді (свідoctва) очевидців або учасників подій. Це надає тексту динамічності, достовірності.

Деякі епізоди книги мають ознаки не тільки подорожнього нарису, а й нарису проблемного, коли автор висвітлює проблеми нідерландського суспільства, випадки тероризму, релігійних протистоянь. Наприклад, він розповідає про жорстоке вбивство Тео ван Гога, кінорежисера, публіциста й актора, який разом із Ауаан Гірсі Алі (голландкою сомалійського походження, котра яскраво заявила про себе публікаціями з питань фемінізму і критики ісламського фундаменталізму) створив фільм «Submission» («Підкорення»), в якому висвітлено практику примусового обрізання жінок в ісламських общинах та впокорення їх іншими методами.

У розділі «Справи буденні та святкові» автор відтворює історії гостювання в Ане та Ади, приятельок його нідерландської рідні. У в цьому нарисі використані елементи їх життєвих історій ([2, с. 118-121]), публіцист не розповідає всю біографію цих людей, а висвітлює найцікавіші епізоди їх життя. У розділі «Українські долі» розглядаються декілька життєвих історій українців, які потрапили до Нідерландів.

Думки, роздуми публіциста ілюструються певними епізодами, в яких він розповідає про себе, свої подорожі та зустрічі, своє світосприйняття, своїх друзів, знайомих, родичів, які живуть в Нідерландах. Постскриптом до книги містить важливе уточнення: «Наголошую, що все написане виникло насамперед завдяки сприянню моєї нідерландської родини. Завдяки їй побував у різних куточках країни, познайомився з культурою, звичаями, побутом, з багатьма місцевими особливостями, з непересічними людьми» [2, с. 229]. Автобіографічність має сюжетотворче значення і може розглядатися як одна з комунікаційних тактик автора. Подорожні нариси В. Вознюка відрізняються емоційністю та відкритістю, вони включають в себе жанрові елементи есею, які проявляються в описі й авторській оцінці фактів і подій, проблем суспільства і особистості, внутрішніх роздумах автора.

У своїй книзі В. Вознюк використовує художні твори (літературні жанри) чи їх елементи. Він неодноразово згадує і цитує вірші українських поетів. Наприклад: «Влітку, проїжджаючи біля села Баарн, побачив неймовірної краси картину, котра мимоволі рядки з вірша Богдана-Ігоря Антонича «Село»: «Вливавсь день до долини, мов свіже молоко до миски» спонукала переінакшити по-своєму: «Туман вливавсь до долини, мов свіже молоко до миски» [2, с. 28].

Описуючи комплекс-меморіал жертвам Другої світової війни скульптора Яна Віллема Редекера в Амстердамі, публіцист згадує віршовані рядки голландського поета Адріана Ролланда Гопста [2, с. 46].

Також декілька раз автор цитує свої вірші, які він склав саме під час тих подій, які описує. Наприклад, розповідаючи про амстердамський зоопарк, він вбачив за доцільне розмістити свій вірш, в якому передається внутрішній світ лева: «Сонливими були і дев'ятеро левів, котрі спонукали написати вірш «3 амстердамського зоопарку» [2, с. 103].

Говорячи про скульптурну фігуру хлопчика біля музею просто неба Маджородам, В. Вознюк переказує прадавню голландську легенду, яку жителі Нідерландів передають з покоління в покоління. Малий хлопчина побачив, що в дамбі утворилася дірка, з якої ллється вода. Він закрити той отвір і так простояв до ранку, доки його не знайшли дорослі. Так він став безіменним легендарним національним героєм. Його пам'ятають на батьківщині.

Таким чином, жанрова специфіка сучасного подорожнього нарису полягає в модифікації сюжетно-композиційної структури нарису, до якої вклю-

чені жанрові компоненти есею, в якому автор висловлює свій погляд на події, проблеми суспільства і особистості, свої внутрішні роздуми.

Подорожній нарис – це калейдоскоп описів місцевості, архітектурних споруд, людей, сцен. Документалізм та фактографічність наближають його до репортажу, автор може використовувати як свої листи, нотатки, щоденники, так і ці «документи людської душі» інших учасників подій.

У подорожніх нарисах Володимира Вознюка наявні елементи проблемного нарису, статті, життєвої історії, репортажу, спогадів, есею. Автор цитує художні твори (свої вірші та вірші інших поетів, легенди).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Варич М. Тенденції розвитку жанру подорожнього нарису (на прикладі публікацій сучасної преси туристичного спрямування в Україні) / М. Варич / Журналістика: науковий збірник / За ред. Н. Сидоренко. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. – Вип. 12 (37). – С. 58–66.

2. Вознюк В. Відкриваю Нідерланди по-українськи: Дорожні есеї / В. А. Вознюк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2009. – 232 с.

3. Голік О. Жанрова система друкованих ЗМІ: новітні підходи до класифікації та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2386>

4. Іващук А. Трансформація жанру нарису у нових медіа / А. Іващук // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. – 2019. Вип. 46. – С. 297–303.

5. Шебеліст С. Трансформаційні процеси в системі журналістських жанрів / С. Шебеліст // Вісник Львівського університету. Серія: Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 274–280.